

ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНОМОВНИХ ПОЕТІВ КАНАДИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

Особливістю поезії українських емігрантів у Канаді є звернення митців до образу «другої» батьківщини. У статті увага приділяється аналізу художнього зображення життя перших українських поселенців у новій країні. Матеріалом дослідження стали твори україномовних поетів Канади другої половини ХХ ст.: Лариси Мурович, Лени Тиховської, Яра Славутича, Івана Коваліва, Гната Бердо, Світлани Кузьменко.

Ключові слова: піонерська доба, україномовна поезія Канади, проблема «другої» батьківщини.

Вихідці з України проживають у багатьох країнах світу. «Українського цвіту – по всьому світу... Тепер часто говорять про це в Києві. Майже всі погоджуються, що нашого цвіту поза Україною чи не найбільше в Канаді, де українські поселенці зберігають рідну мову, наші давні звичаї та народну культуру (писанки, вишивки, танці тощо) значно краще, ніж в інших країнах» [14, с. 5]. Українська спільнота в Канаді сформувалась внаслідок чотирьох хвиль еміграції. Перша хвиля, економічного характеру, припадає на рубіж ХІХ-ХХ ст. Друга хвиля – політична – відбулась внаслідок поразки національно-визвольних змагань 1917-1920 рр. До третьої хвилі належали емігранти, які залишили українські землі в часи Другої світової війни. Четверта хвиля спричинена економічними наслідками розпаду Радянського Союзу в 1991 р. Особливістю еміграції до Канади був її масовий характер, який викликав утворення сталої національної спільноти українців у складі поліетнічного населення. «Це забезпечило високий рівень збереження їхньої

етнокультурної ідентичності, національної свідомості й тяжіння до зв'язків з Батьківщиною» [2, с. 3].

Однією з особливостей існування української спільноти є збереження мови, народних традицій та розвиток літератури, який має певні етапи, що хронологічно відповідають хвилям еміграції. «Услід за хліборобами їхали на Захід українські письменники та інші культурники, священики та громадські працівники. Спільними зусиллями будували вони церкви, народні доми, читальні, засновували часописи, друкували книжки» [14, с. 5], – так пояснює виникнення українського письменства в Канаді Яр Славутич. Найвищого рівня українська література в цій країні досягла у другій половині XX ст., коли прибули письменники, що вже мали певний літературний доробок, серед них – О. Зуєвський, Яр Славутич, Б. Олександрів, С. Кузьменко, О. Гай-Головко, О. Смотрич, Л. Мурович, І. Ковалів та ін.

У центрі творчості україномовних поетів Канади другої половини XX ст. – тема батьківщини, що неодноразово відзначали літературознавці України (Л. Скорина, І. Руснак, Л. Селіверстова, П. Сорока, І. Немченко та ін.) та Канади (П. Кравчук, Яр Славутич, Д. Струк, Я. Розумний та ін.). Незважаючи на поступове збільшення кількості наукових праць та розвідок про митців західної української діаспори, цілісного аналізу проблеми батьківщини в україномовній поезії Канади другої половини XX ст. у літературознавстві на сьогодні немає. Чи не єдиною ґрунтовною працею, в якій аналізується тема батьківщини є монографія Я. Розумного «Батьківщина в поезії Яра Славутича» (Київ, 2009), у якій науковець простежує еволюцію образу Батьківщини (України) у поезії Яра Славутича в різних часових площинах: минуле, сучасне, майбутнє. Дослідник відзначає, що у творчості поета (насамперед у збірці «Завойовники прерій») є місце і новій землі, «сурогату» батьківщини – Канаді, «яку поет якось поєднує, асоціює з батьківщиною свого дитинства – Херсонщиною, очищеною від підневільних «цивілізацій» [9, с. 173]. Науковець окреслює модель батьківщини у творчості Яра Славутича (залежно від хронології виходу його поетичних

збірок), а саме: батьківщина дитинства («Співає колос») – батьківщина минулого («Гомін віків») – батьківщина другої світової війни («Правдоносці») – батьківщина післявоєнна («Спрага») – батьківщина з берегів Америки («Оаза», «Спрага», «Маєстат») – батьківщина з прерій Канади («Завойовники прерій», «Мудрощі мандрів», «Живі смолоскипи», «Шаблі тополь»). Проте тема батьківщини є домінантною не лише у творчості Яра Славутича. Дослідники здебільшого лише констатують наявність цієї теми у творчості інших поетів-емігрантів, але докладно не аналізують її. Характерною особливістю художнього змалювання цієї теми є розкриття не лише образу України, а й звернення до образу Канади. Науковці не зверталися до аналізу теми «другої» батьківщини у творчості україномовних поетів Канади другої половини ХХ ст., тому опрацювання цього аспекту є актуальним.

Важливу роль у розкритті образу «другої» батьківщини відіграє художнє вираження теми еміграції українського народу до Канади, умови облаштування побуту та входження у нове суспільство. Піднімається проблема національної ідентифікації дітей, що народились на новій землі, важливість їхнього виховання в руслі українських традицій. Дослідження рецепції формування української громади на теренах Канади у творчості україномовних поетів другої половини ХХ ст. становить мету даної статті.

Для кращого розуміння особливостей побутування українців на новій землі, необхідно звернутись до історичних джерел. Перша хвиля емігрантів до Канади (між 1891 і 1914 рр.) нараховувала близько 100 тисяч осіб, переважно селян-заробітчан з Галичини й Буковини, які почали обробляти нову для себе землю і згодом стали досить заможними фермерами. Сучасник перших українських переселенців О. Кириленко писав: «До Канади виїхало багато селянських родин, які займалися в себе рільництвом. Так і там ухопилися за землю, яку правительство дає даром кожному, хто приїде до Канади й хоче зайняти оброблюванням землі» [3, с. 8]. Першими канадськими українцями були Іван Пилипів та Василь Єленяк. Перша

українська колонія в Канаді була заснована в Альберті 1892 р., в околиці Edna Star, на схід від Едмонтону. Уряд був зацікавлений у дешевій робочій силі для розвитку промисловості та сільського господарства, заселенні великих вільних необжитих територій. Саме тому на початковому етапі українських емігрантів направляли до Західної Канади, де «за номінальною платою 10 доларів кожен міг набути 160-акрову площу поселення, т. зв. гомстед, яку зобов'язувався обробляти» [16, с. 8]. Умови життя та праці були важкі. Тільки завдяки своїй витривалості та працелюбності українські поселенці подолали труднощі й стали на шлях нормального розвитку.

Початок XX ст. розглядається науковцями як «роки формування україно-канадської спільноти» [17, с. 65]. Брак коштів, незнання англійської мови, значна кількість неписьменних емігрантів ускладнювали їх життя, натомість ці труднощі поряд з привезеними культурними, релігійними надбаннями та способом ведення побуту об'єднували людей у громади, створюючи атмосферу взаємодопомоги, в особистому та громадському житті. «Оскільки українці здавна жили за принципом «Громада – великий чоловік», то, опинившись на чужині, далеко від звичного, усталеного віками способу життя, вони ще гостріше відчували потребу один в одному, у спільноті, щоб гуртом вирішувати нагальні проблеми, які раз по раз поставали перед ними» [10, с. 8]. Саме тому українські колонії були певними замкненими (у культурному плані) територіями, що були схожі на «маленьку Україну» в Канаді.

Українські поети-емігранти у Канаді у своїй творчості неодноразово звертались до так званого «піонерського» міфу розбудови Західної Канади, «міфу, в якому головним героєм виступають не античні атланти та геркулеси, а звичайні селяни-переселенці з далеких країв» [17, с. 87]. Так, Л. Мурович у своїй поезії звертається до проблем, з якими зустрічались українці на чужині, «в тому й над проблемою нашої єдності, згуртованості навколо спільних ідеалів» [8, с. 9]. Духовна близькість і деяка єдність емігрантів відтінена в творчості Л. Мурович образом «тотемна рідня». В інтерпретації цього образу

акцентовано образ племені, всі члени якого живуть надзвичайно дружно, ділять всі блага порівну, підтримують один одного за будь-яких обставин. У поезії «По-біблійному» Л. Мурович торкається питання допомоги новоприбулим емігрантам: хоч усій громаді важко було пережити зиму, та вони прийняли нові три сім'ї й діляться з ними залишками припасів, розуміючи, що «Тяжкі життя початки на чужині» [61, с. 141]. Поетеса вірить, що на канадській землі українських емігрантів чекає велике майбутнє: «Гей, перші амбасадори Вітчизни, / Вимов пролог до пісні» [7, с. 16]. Піднесений пафос, мотив світлого майбутнього – прикмети поезії Л. Мурович. «Вірші Лариси Мурович оптимістичні, сповнені надій і сподівань» [11, с. 26], – таку характеристику творчості поетеси дає І. Руснак. В образі амбасадорів узагальнено образ перших поселенців. Авторка ставить українців у Канаді нарівні з англійцями й французами, «оспівуючи українських піонерів серед канадських прерій, не забуває наша поетка й про індіан, перших володарів цієї країни» [12, с. 81]. Дійсно, наприклад, у вірші «Руки індіанки» поетеса наголошує на войовничості аборигенів, які готові захищати свою землю від білих людей: «Та, як причалять Блідолиці, / Ті руки (пазурі тигриці!) / Чоловікам гартують стріли, / Щоб гідно ворогів зустріли» [7, с. 13]. Виникає паралель між образами індіанської та української жінок, які постають одночасно в кількох іпостасях: мати, берегиня, дружина, господарка, воїн.

До теми початку життя українців у Канаді звертається і Л. Тиховська у поезії «В століття поселення українців Канади». Поетеса акцентує на тяжкості життя перших емігрантів: «Тернистий шлях, часи зневір'я, / Не раз була тяжка пора» [15, с. 8]. В образах, через які передається мотив важкого життя, закодовано процес адаптації до нової землі, мовний бар'єр, суспільно-політичні утиски з боку влади тощо. Та все ж українцям вдалося пережити усілякі труднощі, що стало можливим не лише завдяки менталітету. Допомогали емігрантам речі, привезені з батьківщини «як святощі землі» [15, с. 8]: грудка землі, «Кобзар» Т. Шевченка та вишитий рушник. Ці атрибути – символи України, що наділяються Л. Тиховською сакральним

смыслом, – породжують мотиви надії на краще майбутнє, єдності українці між собою та зв'язку з рідною землею, виховання майбутніх поколінь у руслі народних традицій. Образ Канади у Л. Тиховської характеризують слова М. Шарика про історію заселення цієї країни: «Канада була країною довіря і надій для тих перших українців, які багато літ тому залишили свою дорогу Україну через brutальні утиски і безоглядний визиск її чужинців окупантів. Канада є краєм довіря і надій для теперішнього покоління українців Канади <...> тут вони знайшли соціальну, політичну і культурну рівність» [19, с. 351].

Яр Славутич у поетичній збірці «Завойовники прерій» структурує образ Канади в історичному вимірі, оспівуючи освоєння земляками прерій Альберти, Манітоби, Саскечевану. Вшановуючи перших поселенців, поет оспівує і принесену з батьківщини культуру на землю Канади, наприклад, у баладі «Троє», де йдеться про історію заселення Канади представниками трьох різних народів, осмислюється психологічні концепти українського емігранта Івана та емігрантів з Англії та Франції. На протиставленні їхніх дій, які подані ретроспективно в їхній розмові, відзначено різницю їхнього менталітету. Двоє з них вихваляються один перед одним жорстокістю завоювання земель Канади: «Поклав я сотню індіан, / Не пожалівши дробу...» [13, с. 193]. Це представники англійського та французького народів – двох домінуючих етнічних груп у Канаді, які шукають вигіднішого життя на сході країни. Українець, непричетний до боротьби з індіанцями, залишається на заході, щоб обробляти цілинні землі «глухомані», «Аби в ланах родючих нив / Пізнати волі далеч...» [13, с. 193], налагоджуючи мирні стосунки з усіма мешканцями країни. Яр Славутич підкреслює спільні риси життя і ментальності індіанців та українців: обидва народи працюють на землі, терплять приниження від імперій. В образі Івана втілено узагальнений образ поселенців, які, приїхавши до Канади, почали освоювати землю. На перший план у характеристиці українського народу поет виносить духовність: чисте сумління та наміри жити з іншими народами у мирі та

злагоди, гармонії. Яр Славутич наголошує на вагомому внеску перших українських поселенців у розбудові нової батьківщини, висуваючи в епіцентр їхньої характеристики працьовитість. Образ другої батьківщини у нього образ завоюваної землі, але зброєю у цьому завоюванні були рало, плуг, пісні та руки хліборобів – модуси традиційної роботи українців у полі. Праці на полі присвячена ода «Слава ралові». У ній, на думку Д. Хріненка, відчувається «гордість письменника за українців, які, прийшовши на нову, чужу землю, свою працею, своєю щирістю довели своє право жити на цій землі, ростити тут потомство, у жилах якого довіку тектиме українська кров» [18, с. 104]. Працею українців у полі Канада перетворюється для них на «новознайдений» дім: «І, здається, врожайні долини / Зустрічаю – на рідній землі! » [13, с. 201]. Асоціативно простежується взаємозв'язок: українці зробили з Канади аграрну державу, із вдячності вона прийняла їх як своїх синів.

Від художнього зображення початків життя українців у Канаді україномовні поети перекидають «місток» у сучасне й майбутнє, вводячи до своєї поезії актуальну у всі часи проблему виховання дітей, народжених вже у новому світі, не на Україні. Так, ліричний герой поезій І. Коваліва ніяк не може адаптуватися до нового суспільства, називаючи другу батьківщину сірим континентом. Але він закликає емігрантів з України прийняти цю землю як належне, пов'язуючи минуле із сучасним шляхом виховання майбутнього покоління: «ти вибрав вже його для правнуків своїх» [4, с. 11]. Подібний мотив присутній і в поезії Г. Бердо. Ліричний герой наставляє сина: «Ти, сину мій, щасливий будь, / що ти в Канаді, дихаєш, живий...» [1, с. 88]. У цьому «заповіті» звучить мотив збереженого покоління, що асоціативно виявляє алюзію на репресії 1930-х рр., на тему розстріляного відродження, художньо конструюючи символічну картину спадкоємності поколінь (Н. Ханенко-Фрізен). Аналогічні мотиви простежуються в інших україномовних поетів Канади, зокрема у художній рецепції проблеми батьків і дітей, їхнього різного сприйняття процесу та наслідків еміграції. Так, у вірші

Л. Мурович «Ритуал тисячоліть» лірична героїня турбується, чи її дитина, яку немовлям вивезла мати, буде, ставши дорослою, вважати своєю батьківщиною Україну? Тема невідомої відповіді породжує мотив майбутнього, невизначеності у ньому своєї батьківщини, у розвитку якого образ «еліксиру життя» – материнського молока, з яким, можливо, немовляті передасться почуття того, що його «колиска – Русь» [6, с. 63] набуває символічного значення. Процес годування груддю інтерпретовано як ритуал, сакральність якого закорінена у глибоке минуле. Лірична героїня у поезії С. Кузьменко також переймається проблемою дітей емігрантів, що вирости на чужині: «Тільки як? Тільки як пояснити синові: / Степ розлогий під сонцем калиновим, / Гупіт яблука в соннім саду? » [5, с. 24]. Образи степу, сонця та калини означеного національною прикметою (калинове) не лише реалії топосу українця, а й символи його духовного зв'язку з батьківщиною, що навічно закарбовується у серці. Виникає риторичне питання: навіть, якщо діти знатимуть, що вони родом з України, будуть наслідувати народні традиції й розмовляти мовою батьків, то як виховати у них почуття щирої любові до неї?

Отже, однією із граней художнього зображення теми «другої» батьківщини у творчості поетів-емігрантів другої половини ХХ ст. є звернення до історії еміграції українців до Канади. У поезії Л. Мурович, Л. Тиховської, Яра Славутича розкриваються особливості формування української громади за рахунок зображення особливостей менталітету українського народу, таких як любов до землі, доброзичливість, взаємовиручка. Важливу роль поети (насамперед І. Ковалів, Г. Бердо, Л. Мурович, С. Кузьменко) відводять проблемі виховання народжених в еміграції дітей у руслі українських традицій. У даній статті розглядається лише одна з тем, пов'язаних з художнім вираженням проблеми батьківщини в україномовній поезії Канади другої половини ХХ ст. Заявлена тема потребує подальшого широкого дослідження.

Список використаної літератури

1. Бердо Г. Поезії: Вірші, поеми / Г. Бердо. – К.: В-во «Щек», 2009. – 216 с.
2. Гуцал П. З. Українська еміграція Канади і США та національно-визвольний рух на західноукраїнських землях (1914–1923): Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / П. З. Гуцал. – Л., 2005. – 20 с.
3. Кириленко О. Українці в Америці / О. Кириленко. – Відень, 1916. – 42 с.
4. Ковалів І. Поезії / І. Ковалів // Вітчизна. – 1991. – № 6. – С. 11-12.
5. Кузьменко С. Вічний проростень: Поезії / С. Кузьменко. – Торонто: Об'єднання українських письменників «Слово», 1981. – 64 с.
6. Мурович Л. Дерево рідного роду: Поезії / Л. Мурович. – Торонто, 1984. – 210 с.
7. Мурович Л. Піонери святої землі / Л. Мурович. – Торонто: Світання, 1969. – 64 с.
8. Овечко І. Лариса Мурович – поетеса лірики і мітології / І. Овечко // Мурович Л. Піонери святої землі. – Торонто: Світання, 1969. – С. 5-10.
9. Розумний Я. Батьківщина в поезії Яра Славутича / Я. Розумний. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – 179 с.
10. Руснак І. С. Українська література Канади і формування національної свідомості канадських українців / І. С. Руснак. – Снятин: ПрутПринт, 1999. – 128 с.
11. Руснак І. С. Лариса Мурович. Життя і творчість / І. С. Руснак, М. П. Липка. – Чернівці: Митець, 1997. – 92 с.
12. Славутич Яр. Українська поезія в Канаді / Яр Славутич. – Едмонтон: Славутич, 1976. – 104 с.
13. Славутич Яр. Твори. [У 5 т.] / Яр Славутич – К: Дніпро, Едмонтон: Славутич, 1998. – Т. 1: Поезії (1937-1997). – 470 с.

14. Славутич Яр. Твори. [У 5 т.] / Яр Славутич. – Київ: Дніпро, Едмонтон: Славута, 1998. – Т. 4: Українська література й мова на Заході. – 484 с.
15. Тиховська Л. Ліра: Поезії / Л. Тиховська. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2001. – 80 с.
16. Фігус-Ралько А. А. Українська Канада / А. А. Фігус-Ралько. – Київ-Вінніпег, Наша культура і наука, 2003. – 184 с.
17. Ханенко-Фрізен Н. Інший світ або Етнічність у дії: канадська українськість кінця двадцятого століття / Н. Ханенко-Фрізен. – К.: Смолоскип, 2011. – 392 с.
18. Хріненко Д. *Завойовники прерій* Яра Славутича – історико-художній документ української діаспори в Канаді / Д. Хріненко // Херсонський збірник: До 80-річчя Яра Славутича – К.-Херсон: Дніпро, 1998. – С. 103-108.
19. Шарик М. Важкими шляхами Канади / М. Шарик. – Торонто: накладом українського видавництва «Пробоєм», 1971. – Кн. 2. – 520 с.

LIFE OF UKRAINIAN COMMUNITY IN THE WORKS OF
UKRAINIAN-CANADIAN POETS
OF THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY.

Poetry of Ukrainian immigrants in Canada appeals to the image of the artists «second» homeland. In this article the features of artistic depiction of the first Ukrainian settlers' life in Canada are analyzed. Research materials are works of Ukrainian-Canadian poets of the late 20th century: Larissa Murovych, Lena Tyhovs'ka, Yar Slavutych, Ivan Kovaliv, Gnat Berdo, Svetlana Kuzmenko).

Keywords: Pioneer era, Ukrainian poetry in Canada, the problem of the «second» motherland.